

12. Силинг С.А. Практикум по франчайзингу для российских предпринимателей/ Под ред. С.А.Силинга. — СПб., 1997. —С.13.
13. Стэнворт Д. Франчайзинг в малом бизнесе: [пер. с англ.] / Д.Стэнворт, Б.Смит. – М.: Аудит; ЮНИТИ, 1996. – 200 с.
14. Суковатий О.В. Місце франчайзингу в інноваційному розвитку України /О.В. Суковатий // Проблеми науки: міжгалузевий науково - технічний журнал.-К.-2008. - №4.-с.35-45.
15. Суковатий О.В. Особливості реалізації франчайзингу в Україні. //Держава та регіони Сер.: Економіка та підприємництво.-2007.№2.-с.14-19.
16. Пивоваров Н.Г. Франчайзинг та перспективи його розвитку в Україні //Держава та регіони Сер.: Економіка та підприємництво.-2007.№2.-с.192-194.
17. Сосна С. А. «Франчайзинг. Коммерческая концессия». / А.С. Сосна, Е.Васильева .- М.:Издательство "Академкнига", 2005 г. -375с.
18. Стивен С. Франчайзинг – путь к богатству./ Стивен С., Роберт М. Розенберг, Сью Б.; пер.с англ. Н.Ю. Скачек.- М.ООО "И.Д.Вильямс", 2007.-384с.
19. Цират А. В. Франчайзинг и франчайзинговый договор. / Цират А.В. – К.: Истина, 2002. – 240 с.
20. Шейн Скотт А. Від морозива до інтернету: Франчайзинг як інструмент розвитку та підвищення прибутковості вашої компанії: [пер. з .англ. G.G. Козлова]— Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Букс, 2006. — 208 с.
21. Британська асоціація франчайзингу.- режим доступу: www.britich-franchise.org.uk
22. Італійська асоціація франчайзингу.- режим доступу:www.assofranchising.it.
23. Європейська франчайзингова федерація (Кодекс етичної поведінки).- режим доступу:
24. Міжнародна асоціація франчайзингу.- режим доступу: www.franchise.org.
25. Німецька асоціація франчайзингу.- режим доступу:www.dfv-franchise.de
26. Рикова И.В. Глоссарий по франчайзингу. Режим доступу: <http://biztorg.ru/library/index.shtml?2006/03/03/8170620>
27. Російська асоціація франчайзингу.- режим доступу: www.rarf.ru
28. Французька федерація франчайзингу.- режим доступу: www.franchiseline.com.
29. Проект Закону України «Про франчайзинг».- режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ua/J824100A.html

Коваленко В.В.

УДК 336 (470+571)(066)

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЧАСУ НАСТАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ТА ВАЛЮТНОЇ КРИЗИ

Актуальність теми дослідження. Банки відіграють велику роль у сучасних економічних системах, так як впливають на функціонування фінансових ринків, визначаючи кількість грошей в економіці, можливості та розміри інвестицій, та в кінцевому підсумку впливають на економічне зростання в державі.

Недостатня фінансова стійкість банківського сектору може призвести до виникнення банківських та валютних криз, що спричиняє ситуацію, у якій банківська паніка призводить до вимушеного призупинення банками внутрішньої конвертованості зобов'язань та адміністративного втручання уряду в банківську систему. У контексті напрямку розвитку України до інтеграції в європейську спільноту, питання реформування банківського сектору, лібералізації доступу іноземного капіталу, виявлення та аналізу чинників нестійкості банків, чинників виникнення банківських криз набуває додаткової актуальності.

Слід зазначити, що одним із основних показників стабільності розвитку відкритої економічної системи, безумовно, є динаміка обмінного курсу. Практика свідчить, що різкі коливання валютних курсів впливають на співвідношення експорту та імпорту, умов ф'ючерсних та опціонних контрактів, дестабілізують роботу біржових та банківських структур, змінюють умови кредитування та суттєво впливають на рівень доходів і витрат населення, що в свою чергу, впливає на інші економічні чинники, такі як збереження та інвестиції, попит та пропозиція на товари і послуги. Тому, однією із центральних задач політики регулювання відкритої економіки є завдання раннього попередження та аналізу ситуацій, які можуть призвести до кризи національної валюти.

Аналіз останніх публікацій. Виявленню проблем в діяльності банківських установ і діагностиці їх кризового стану присвячені роботи І. Гумена [1], І. Кованкадзе [5], В. Ревуна [8], В. Тридіда [9], Л. Примостки [7], Ю. Маслеченкова [6], і інших науковців. Серед зарубіжних науковців слід відмітити наукові праці А. Демирджоч – Кунта і І. Детрагича [10], Дж. Френкеля та А. Роуза [11], Дж. Сакса, Г. Каменських

[13,15] та інші.

Аналіз наукової літератури, дозволяє зробити висновок, про те, що роботи відносно вивчення чинників валютно-фінансових криз є достатньо специфічні. Відсутній єдиний теоретико-методологічний підхід до структуризації проблеми та моделювання криз. У більшості публікацій аналізуються окремі, в основному макроекономічні та монетарні чинники криз. Теоретичні дослідження, які присвячені даній проблемі, пропонують на модельному рівні різнобічні механізми, що обумовлюють наявність залежності між різними чинниками, з одного боку та ймовірністю виникнення кризових ситуацій – з іншого, та полягають у напрямку «моделей третього покоління» валютних криз.

Мета статті – визначення сукупності методологічних підходів до моделювання валютно-фінансових криз та їх вивчення для формування методів їх прогнозування та попередження.

Виклад основного матеріалу. Характеризуючи процес виникнення криз, слід відмітити, що вони мають тенденцію до циклічного виникнення.

Практика останніх років свідчить про те, що банківська і валютна кризи у країнах відбуваються одночасно («подвійний» характер), коли валютна криза породжує банківську, і навпаки. У якості прикладів можна привести кризи у Скандинавських країнах (1992 р.), Туреччині (1994 р.), Мексиці, Аргентині та Венесуелі (1994р.), Болгарії (1996р.), Азії (1997 р.), Росії (1998 р.) [2, С. 28-30].

Вивчення причини виникнення фінансових криз активно почало проводитися на протязі останніх двадцяти років. Однак, кризи, що виникають, за своїм проявом і ступенем впливу на економічну систему є різнобічними. На сьогоднішній день немає єдиної точки зору за основними питаннями виникнення криз.

Найбільш розповсюджене визначення валютних і банківських криз за ознаками їх виникнення, сформулювали відповідно Франкель і Роуз [11] та Демиргюч – Кунт і Детрагич [10].

Франкель і Роуз запропонували під валютним ризиком розуміти 25%- не номінальне знецінення національної валюти, що супроводжується 10%- ним збільшенням темпу знецінення валюти у порівнянні зі середнім рівнем за останні п'ять років.

Відповідно дослідженню Демиргюч – Кунт і Детрагич, ситуація у банківській системі може бути оцінена як кризова, якщо виконується хоча б одна із перелічених умов:

- питома вага непрацюючих активів у загальному обсязі активів перевищує 10%;
- витрати на відновлення банківської системи перевищує 2% ВВП;
- проблеми банківського сектору призводять до націоналізації значної (вище 10%) частини банківського сектору;
- відбувається масове вилучення депозитів або накладаються обмеження по їх виплатам, об'явлені «банківські канікули».

Слід зазначити, що спільний розгляд банківських і валютних криз обумовлено двома причинами: для дослідження застосовуються подібні методи, а застосування одних і тих же систем аналізу дозволяє виявити як загрозу виникнення системної банківської кризи, так і ризик суттєвої девальвації національної валюти; банківські і валютні кризи тісно пов'язані між собою – девальвація національної валюти значно підвищує ризик виникнення банківської кризи, і навпаки.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що банківські і валютні кризи тісно взаємопов'язані та подібні за механізмом формування. Це свідчить про те, що завдання оцінки фінансової стійкості банківської системи, ранужування банків за ступенем стійкості, а також раннього попередження кризових явищ в банківській системі є важливим для органів банківського нагляду.

Серед відомих підходів до організації банківського моніторингу слід відмітити рейтингові системи, які базуються на основі дистанційного моніторингу та дослідженнях на місцях (наприклад, система «CAMELS» [3,С.128] в межах яких використовуються економетричні моделі.

Слід відзначити, що перелік чинників банківської кризи відрізняється від переліку чинників валютної кризи незначно. Із 12 індикаторів валютної кризи та 14 індикаторів банківської кризи, 11 є загальними [13] (табл.1).

Таблиця 1 – Чинники виникнення фінансових криз

№п/п	групи чинників	чинники кризи	вплив на банківську систему	вплив на валютний ризик
1.	Зовнішньоторговельні	небажана зміна цін на основних для країни експортних і імпорتنих ринках	+	+
		дефіцит поточного рахунку платіжного балансу	-	+
2.	Рух капіталу	висока вартість запозичень на міжнародному ринку	+	+

		перевага короткострокових зобов'язань у структурі боргу	+	+
		високий по відношенню до ВВП зовнішній борг.	±	±
		низька забезпеченість грошової маси золотовалютними резервами	-	+
3.	Фінансові	грошово-кредитна експансія	+	+
		реальне подорожання національної валюти.	+	+
		високі процентні витрати	±	+
		висока вартість запозичень на міжбанківському ринку	+	-
		високий рівень фінансових ризиків у банківському секторі	+	+
		ефект «зараження»	±	+
		зміна цін на акцій	±	±
4.	Структурні	стримування економічного зростання	+	+
		інфляція	±	+
		дефіцит державного бюджету	±	±
		відкритість економік	+	+

«+» - значний вплив;

«-» - незначний вплив або опосередкований вплив через інший ризик;

«±» - змішаний сигнал.

На відміну від валютних криз ймовірність виникнення небезпечних подій у банківському секторі збільшується у випадку відтоку капіталу та зростання реальних процентних ставок на вітчизняному фінансовому ринку. Цей факт свідчить про наявність тісного взаємозв'язку банківських і валютних криз та подібність механізмів їх виникнення.

Слід відмітити, що процес визначення чинників, що спричиняють виникнення ситуації кризи (іншими словами індикаторами кризи) за допомогою економетричних методів дослідження активно розпочався у 1990 – і роки. Затримку у появі емпіричних досліджень по відношенню до теоретичних розробок пояснюються двома причинами.

По-перше, аналіз причин криз за допомогою математико-статистичних методів потребує наявності довготривалих спостережень.

По-друге, попередньо доцільно розробляти відповідні методики дослідження.

Було розроблено три ґрунтовних підходи до визначення чинників фінансових криз: на основі регресійного аналізу, метод сигналів та теорія ймовірності.

1. Підхід на основі регресійного аналізу. Вперше зазначений метод був застосований Саксом, Торнеллом та Веласко [15] з метою вивчення причин мексиканської валютної кризи 1994-1995рр. (модель STV). У даному підході стандартні регресивні моделі використовуються для аналізу впливу різних чинників у виникненні валютних криз. Зазначений підхід не дозволяє встановити час початку кризи, але за його допомогою можна визначити країни, які наражаються на спекулятивну атаку відповідно до національної валюти у випадку негативної зміни ситуації на світових фінансових і товарних ринках.

Модель STV передбачає, що чинники мають передбачувальну силу по відношенню до валютних криз, якщо кожне індивідуальне значення параметрів b_i та їх сума статистично відрізняється від нуля за рівнянням:

$$Ind = a_0 + \sum_{i=1}^n b_i F_i, \quad (1)$$

де Ind - значення кризисного індексу, який дорівнює зваженій сумі змін золотовалютних резервів за період кризи та відхилення фактичного валютного курсу від трендового значення, де вага забезпечується рівно важно умовним дисперсіям компонентів індексу;

F_i - значення змінної (конкретне значення чинника або «фіктивна» (бінарна) змінна, яка приймає значення від 0 до 1 в залежності від того, як переважає значення чинника на встановлений критичний рівень або ні).

У моделі STV показано, що схильність країни до валютної кризи була більшою: чим нижче був рівень покриття золотовалютними резервами грошової маси (M2); чим більше переоцінка національної валюти в реальному вираженні по відношенню до рівня тренду; чим вище у попередні роки були темпи зростання кредитної заборгованості приватного сектору перед банками; чим вище питома вага короткострокових коштів у структурі залученого капіталу; вище питома вага державних витрат у ВВП.

Підтвердженням даних досліджень є наукові роботи Коваленко В.В. [С. 8-13; 2, С.65-67], в яких розрахунки основних індикаторів кризи ще 2006 році прогнозували виникнення кризи у банківській системі України.

2. *Метод сигналів.* Дана модель була запропонована Камінські, Лізондо та Рейнхартом (KLR) [13]. На відміну від моделі STV модель KLR розширює кількість чинників, які є можливими індикаторами кризи. Основним завданням зазначеного методу є пошук показників, які дозволяють визначити можливість виникнення кризи на протязі 24 місяців (система раних індикаторів).

Сутність методу полягає в тому, що змінна, яка вивчається, посилає сигнал, коли її значення перевищує її критичне рівень. При цьому сигнал розглядається як «добрий», якщо криза відбувається на протязі 24 місяців після того. Цінність моделі KLR визначається тим, що критичні значення, які визначаються за принципом мінімізації шуму, є унікальними для кожної країни.

У свою чергу, величина шуму розраховується на підставі можливості в системі помилок двох типів (табл.2).

Таблиця -2 Розподіл значень індикаторів при отриманні сигналів про кризу [13]

Сигнал	Криза відбулася на протязі 24 місяців	Криза не відбулася
	A	B
	C	D

У графах таблиці 2 відображено кількість місяців, на протязі яких мала місце кожна подія. При виборі індикаторів враховується питома вага «позитивних» сигналів $A/(A+C)$, питома вага «негативних» $B/(B+D)$, «відношення шуму до сигналів» $[B/(B+D)]/[A/(A+C)]$. Крім того, для «позитивного» індикатору умовна ймовірність того, що відбудеться криза $A/(A+B)$ повинна бути більше безумовної $(A+C)/(A+B+C+D)$

На прикладі валютних криз, які відбулися у 20 розвинених країнах, та країнах, що розвиваються, в період з 1970 по 1995 р., Камінські [13] засвідчила, що у якості раних індикаторів валютної кризи можуть бути взяті наступні: високий по відношенню до ВВП обсяг внутрішнього кредитування; швидке зростання грошової пропозиції; відтік коштів вкладників із банків; зниження експортних доходів; переоцінка національної валюти в реальному вираженні; високі процентні ставки на міжнародному ринку капіталів; значний зовнішній борг; низький рівень золотовалютних резервів; низьке покриття резервами короткострокових зобов'язань; негативні коливання на фондовому ринку.

Крім того, валютна криза в одній країні відрізняється від іншої, і підвищує вірогідність її настання в інших країнах, особливо у тих, які розташовані в одному регіоні або активно пов'язані торговельними каналами (ефект «зараження»).

3. *Підхід на основі теорії ймовірності.* Переваги зазначеного методу містяться в тому, що він дозволяє оцінити вплив кожного чинника у виникненні кризи; розглядаючи дані про наявність кризи в кожній країні у різні періоди часу як незалежні події, та знімає обмеження на кількість чинників, що досліджуються. З метою проведення аналізу на основі теорії ймовірності, зазвичай використовуються річні статистичні дані.

Відповідно до даного методу, ймовірність того, що криза виникне в певний час в окремо взятій країні, є функцією вектору n , змінних, які пояснюються $X(i,t)$. Змінна, що пояснюється $P(i,t)$ приймає значення 1 у випадку, якщо валютна криза відбулася у країні i у час t , а значення 0 – в інших випадках.

Для визначення впливу екзогенних змінних у формування кризової ситуації використовують метод максимальної правдивості. Функція, що досліджується, у даному випадку має наступний вигляд:

$$\ln L = \sum_{t=1}^T \sum_{i=1}^n P(i,t) \ln \{F[bX(i,t)]\} \div [1 - P(i,t)] \ln \{1 - F[bX(i,t)]\}, \quad (2)$$

де T - кількість періодів спостереження;

F - кумулятивна функція ймовірнісного розподілу;

β - вектор оцінювання коефіцієнтів за змінними, що пояснюються.

Слід відзначити, що коефіцієнти за незалежними змінними свідчать про вплив зміни значення змінної, що пояснюється, на одну одиницю на ймовірність виникнення кризи.

Слід відмітити, що аналіз за допомогою ймовірного підходу свідчить про наявність значної подібності у механізмах формування валютних і банківських криз [10,12], досліджуючи банківські та валютні кризи у країнах розвинутих та тих, що розвиваються, автори зазначених наукових робіт встановили, що вони викликані значним зниженням темпів економічного зростання, девальвацією національної валюти та зростанням реальних процентних ставок. У якості раних індикаторів банківських криз можуть розглядатися високий рівень інфляції, зростання кредитів приватному сектору по відношенню до ВВП, небажане коливання цін на експорт та приток іноземного капіталу.

Висновки та подальші розвідки. Таким чином, для кожної країни повинен бути обраний власний специфічний набір індикаторів, який підлягає регуляторному моніторингу: (фінансових, макроекономічних та інституційних змінних), від поведінки яких залежить стан банківського сектору та стійкість валютного курсу.

Окрім регіональної специфіки країни, слід звернути увагу на те, що чинники кризи впливають на ситуацію на фінансових ринках з різними часовими лагами. Одні чинники можна віднести до поточних, інші – до раних індикаторів кризи. Враховувати зазначені особливості у ході аналізу доцільно двома способами.

По-перше, при розрахунку кризового індексу можна використовувати поточні та лаговані показники, а індикаторам надавати різні ваги.

По-друге, кількісний аналіз можна доповнювати якісним аналізом, за допомогою якого можна виявити характерні для передкризових періодів особливості динаміки індикаторів валютних і банківських криз.

Таким чином, створення системи ранньої ідентифікації загрози виникнення валютних і банківських криз, безумовно, мають суттєву комерційну цінність. Це пов'язано з тим, що ідентифікація передкризової ситуації дозволяє банку своєчасно здійснювати перебудову власних активів та зобов'язань таким чином, щоб мінімізувати фінансові збитки.

Список використаних джерел

1. Гумен І. Складові банківських рейтингів: науково-практичний аспект / І. Гумен // Вісник Національного банку України. – 2000. – № 1. – С. 57-60.
2. Коваленко В.В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи: Монографія / В.В. Коваленко, О.В. Крухмаль. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 198с. С.65-67.
3. Коваленко В.В. Банківський нагляд: навчальний посібник / В.В. Коваленко. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 262с.
4. Коваленко В.В. Інструменти державного антикризового управління в банківському секторі/ В.В. Коваленко// Вісник Української академії банківської справи. – 2006. - №2(21). – С. 8-13.
5. Кованкадзе І.К. Роль денежно-кредитной политики в преодолении последствий банковских кризисов/ І.К. Кованкадзе.// Деньги и кредит. – 2003. - №2. – С. 45-48.
6. Маслеченков Ю.С. Финансовый менеджмент в банке: фундаментальный анализ / Ю.С. Маслеченков. – М.: Перспектива, 1996. – 160 с.
7. Примостка Л. Методика аналізу фінансової стійкості банку за допомогою динамічного нормативу /Л. Примостка // Вісник Національного банку України. – 2002. – № 10. – С. 40-44.
8. Ревун В.І. Аналітика проблемності комерційних банків / В.І. Ревун // Фінанси України. – 2001. – № 8. – С. 88-101.
9. Тридід О.М. Моделювання діагностики банкрутства комерційних банків / О.М. Тридід, Хонгвен Чанг // Фінанси України. – 2002. – № 10. – С. 147-153.
10. Dermirg – Kunt A. The determinants of banking crisis evidence from developing countries. / A. Dermirg – Kunt, E. Dertragiache // IMF Working Paper No. 03/98. International Monetary Fund. - 1998. –Vol. 45. – P. 81-109.
11. Frankel J. Currency crises in emerging markets: An empirical treatment/ J. Frankel, A. Rose //Journal of International Economics.- 1996. - Vol.41. – P. 351-366.
12. Gonzales-Hermosillo B. Determinants of ex-ante banking system distress: A macro –micro empirical exploration of some recent episode/ B. Gonzales-Hermosillo. // IMF Working paper WP/99/33. International Monetary Fund, 1999. – Vol. 33. – 45p.
13. Kaminsky G. The leading indicators of currency crises / G. Kaminsky, Lizondo S., C.Reinhart //IMF Staff Paper – 1998.-Vol. 45 (March). – P. 1-48.
14. Kaminsky G.L. [The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance-Of-Payments Problems](#) / G.L. Kaminsky, C.M. Reinhart// American Economic Review. -1999. - Vol. -89. No. 3. June - P. 473-500.
15. Sachs J.,Tornell F., Velasco F. Financial crises in emerging market: The lesson from 1995 / J. Sachs, F. Tornell, F.Velasco // Brooking Papers jn Economics Activity,1996. -No.1.- P.147-215.